

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС

На основі аналізу основних складових формування соціальної політики запропоновано шляхи підвищення її ефективності для входження України до Європейського Союзу.

Ключові слова: соціальна політика, економічний розвиток, складові соціальної політики.

V. M. NIZHNIK
Khmelnitsky National University

IMPROVING THE EFFICIENCY OF SOCIAL POLICY AS A FACTOR OF UKRAINE ENTRY TO EU

Based on the analysis of the main components of the formation of social policy ways to improve its performance for Ukraine's accession to the European Union were suggested. General indicators of social policy are the level of the material and spiritual needs. Improving quality of life is at the heart of social policy. Therefore, indicators of living standards were taken as a basis for economic forecasting and planning and development of targeted social predictions. An integral part of the modern understanding of a decent standard of human living is a social human activity, which is necessary to ensure its life as part of society. The new pension system should become an important improvement of the living standards of the population.

Keywords: social policy, economic development, social policy components.

Вступ. Соціальна політика як система заходів і підходів, пов'язана з вирішенням проблем підвищення добробуту населення, його духовного і фізичного розвитку, забезпечення захисту соціально вразливих верств населення. Складовими частинами соціальної політики є політика доходів, соціальний захист громадян, молодіжна політика, розвиток системи охорони здоров'я, освіти, культури, забезпечення товарами, послугами, умовами проживання.

Узагальнюючим показником соціальної політики є рівень задоволення матеріальних і духовних потреб людини. Підвищення рівня життя знаходиться в центрі соціальної політики держави. Тому показники життєвого рівня беруться за основу економічного прогнозування і планування та розробки системи цільових соціальних прогнозів.

Аналіз останніх досліджень. Слід звернути увагу на соціальну політику таких європейських країн, як Польща, Швеція, Великобританія, Німеччина та Іспанія, тому що соціальна політика Швеції та Великобританії є досить успішною та може слугувати прикладом для впровадження соціальної політики в нашій країні. Німеччина та Іспанія проявляють стабільність у питаннях соціального забезпечення населення, а політика Польщі щодо забезпечення рівня життя населення наближена до української.

Основним показником ефективності соціальної політики держави є високий рівень життя населення. Саме досягнення високого рівня життя найчастіше ототожнюється із досягненням європейських соціальних стандартів. Україна дуже відстає від більшості європейських країн за багатьма показниками економічного розвитку. Хоча стабільне економічне зростання впродовж останніх років істотно підвищило рівень доходів населення, однак потрібно ще багато років, щоб досягти середньоевропейського рівня добробуту.

Найважливішим джерелом підвищення рівня життя в Україні має стати зростання заробітної плати. Вирішальну роль у підвищенні рівня добробуту населення в Україні повинно відіграти підвищення мінімальної заробітної плати до рівня європейських країн. Лише зростання рівня оплати праці зможе підвищити задоволення фізіологічних, соціальних та культурних потреб населення. Особливо важливим підвищення МЗП з повним використанням єдиної тарифної сітки буде для працівників державного сектора економіки, які все ще становлять вагомую частку усієї робочої сили в Україні.

Необхідною постає розробка системи соціальних стандартів, яка б дійсно забезпечувала гідний рівень життя населення та відповідала європейським стандартам, при цьому її запровадження має передбачити поступові етапи досягнення цих стандартів протягом кількох років окремо для кожної категорії населення. З огляду на це, в основу розрахунку допомоги необхідно закласти не прожитковий мінімум, як це визначається в діючих соціальних законах, а соціальні стандарти [1].

Не дивлячись на те, що законодавством заборонена виплата заробітної плати менше законодавчо встановленої мінімальної, за даними Держкомстату, серед працівників, які повністю відпрацювали місячну норму робочого часу (7,3 млн працюючих), цей показник становив відповідно 0,24 млн осіб, або 3,3%.

На сьогодні ще не переглянутий набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг для основних соціальних і демографічних груп населення відповідно до вимог закону «Про прожитковий мінімум» [2]. Набори продуктів, на підставі яких визначається розмір прожиткового мінімуму, повинні

переглядатися кожні 5 років, однак не мінялися з часу їх затвердження у 2000 році. При цьому в затверджених нормах взагалі не враховані окремі життєво необхідні видатки, зокрема на послуги охорони здоров'я, освіти, оздоровлення, зв'язок, що є переважно платними.

Для зростання частки заробітної плати у ВВП і структурі доходів населення потрібно підвищити продуктивність праці, досягнення якої стає можливим завдяки інноваційному розвитку економіки. Однак механічне збільшення частки оплати праці у собівартості продукції, або витратах виробництва матиме різко негативні наслідки. Наприклад, підвищення частки заробітної плати до 60 або навіть 30% витрат виробництва матиме катастрофічні наслідки.

Важливим напрямом підвищення добробуту населення має стати нова пенсійна система. Україна є однією з небагатьох країн з ринковою економікою, яка не потребує пенсійного законодавства.

Основний матеріал дослідження. Найпершим чинником, який потрібно брати до уваги є демографічна ситуація. Зараз в Україні близько 14 млн пенсіонерів. І хоча ця цифра залишається стабільною упродовж більше, ніж 10 років, однак, зважаючи на зменшення чисельності населення, частка пенсіонерів стрімко зростає. Якщо у 60-х роках минулого століття особи, старші 60 років, становили всього 10% населення, то у 2013 р. цей показник збільшився до 21%, а в 2050 р., за прогнозами вчених, досягне 32%. Уже тепер, за деякими даними, на 100 платників пенсійних внесків припадає 86,2 пенсіонера, а в 2026 р. їхня чисельність зрівняється. До 2025 р. населення України скоротиться на 24 % (або на 11,8 млн) і становитиме 35 млн осіб. У 2050 р. на 100 працівників припадатиме 142 пенсіонера [3].

Ще однією важливою причиною нагальної потреби змін у пенсійному забезпеченні є стрімке зростання видатків Пенсійного фонду України. Разом зі старінням населення зростання видатків спричинить значні проблеми для пенсійної системи України. Настає потреба реформувати пенсійну систему з метою досягнення її фінансової стабільності та досягнення прямого зв'язку між сплаченими за час роботи внесками та пенсіями.

Як відомо, перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення.

Особливої уваги заслуговує проблема реформування соціальної допомоги та системи пільг. Основи системи пільг було закладено ще раніше, де пільговики становили особливий прошарок суспільства.

Згідно з чинним законодавством право на пільги наприкінці 2013 р. мали 19,5 млн громадян, що становить понад третину населення України. Значна чисельність пільговиків ускладнює контроль за наданими послугами й створює передумови для їх неповного фінансування. Так, загальний обсяг пільг потребує щороку понад 29 млрд грн, що дорівнює річним видаткам всіх місцевих бюджетів України [4]. У 2013 р. лише на надання пільг з оплати житлово-комунальних послуг було передбачено 3,9 млрд грн, на надання пільг з послуг зв'язку, інших пільг та компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян – 1,3 млрд грн, на надання пільг з придбання твердого палива та скрапленого газу – 480 млн грн.

Реформування системи пільг є нагальною потребою в Україні, так як існування цієї системи спотворює економічну поведінку та викривляє конкуренцію. Можливість отримання певних привілеїв за допомогою пільг породжує рентоорієнтовану поведінку, коли зусилля економічних суб'єктів спрямовані не на посилення їх конкурентоспроможності шляхом підвищення якості, а на отримання пільг, які нададуть конкурентні переваги простим прийняттям законодавчих актів. Наприклад, понад 70% вступників до вищих навчальних закладів на бюджетну форму навчання у 2010 р. стали студентами завдяки пільгам, а не знанням. Така ситуація стала можливою завдяки існуванню 15 різних видів пільг, що надавали переваги під час вступу до навчальних закладів. Особливо різкий суспільний резонанс викликають пільги народних депутатів та чиновників різних рівнів.

Упорядкування системи соціальної допомоги, компенсацій та пільг дасть змогу різко підвищити ефективність системи соціального захисту, зокрема посилити адресність соціальних програм. Саме шляхом підвищення ефективності використання соціальних видатків в Україні можна буде знизити нерівність у розподілі доходів та ліквідувати бідність. Незважаючи на прискорене, порівняно з іншими посткомуністичними країнами, зниження рівня бідності в Україні, про що свідчать дослідження міжнародних інституцій, темпи подолання цього негативного соціально-економічного явища є недостатніми.

Аналіз використання бюджетних коштів на соціальний захист свідчить про нагальну необхідність упорядкування соціальних видатків. Для вирішення проблеми ефективного використання бюджетних коштів в Україні необхідно розробити Соціальний кодекс, який містив би усі соціальні гарантії, пільги та стандарти. Положення про будь-які пільги потрібно вилучити із усіх інших законів, оскільки законодавчі акти приймалися безсистемно і у більшості випадків вони не містять у собі механізмів реалізації прав та не вказані джерела фінансування. Саме прийняття єдиного законодавчого акту дозволило б систематизувати усі гарантії, пільги, допомоги, компенсації тощо. Однак, зважаючи на перманентну політичну боротьбу серед основних політичних сил та відвертий популізм народних депутатів, прийняття такого кодексу в найближчому майбутньому виглядає малоімовірним.

Важливим напрямком підвищення рівня добробуту в Україні має стати покращання умов для

підприємницької діяльності. Частка доходів від підприємницької діяльності у структурі грошових доходів населення в Україні є ще недостатньо високою порівняно з іншими країнами. Саме доходи від підприємницької діяльності можуть стати важливим джерелом підвищення рівня добробуту населення в Україні.

Високі податки на бізнес та складність їх сплати є лише одним з чинників несприятливого інституційного середовища в Україні. Незважаючи на постійні декларації уряду про прагнення створити сприятливе бізнес-середовище в Україні, реальна картина далека від уявлень можновладців. Найпростішим показником несприятливого інституційного середовища може слугувати показник прямих іноземних інвестицій на душу населення. Станом на 1 квітня 2013 р. в Україні на одну особу припадало 870 дол. прямих іноземних інвестицій, тому для забезпечення достатнього рівня економічного розвитку, а отже, і підвищення рівня соціального захисту передбачається створення сприятливого інвестиційного клімату.

Такого середовища не можна створити, не забезпечивши захисту прав власності. Саме гарантування прав власності є однією із найважливіших передумов становлення цивілізованого суспільства. Ринкова економіка може повністю реалізувати свій потенціал тільки в тому випадку, коли всі суб'єкти економіки мають право на гарантування виконання контрактів, які вони добровільно уклали. Одним із найважливіших завдань у цьому напрямі повинно стати запровадження дієвих заходів для захисту прав власності та запобігання рейдерству, а також прийняття заходів для зниження корупції в органах державного управління.

Для підвищення ефективності національної економіки потрібно мінімізувати вплив на економічний розвиток країни груп з особливими інтересами. Лобіювання інтересів певних галузей чи навіть окремих підприємств неминує призводити до спотворення конкурентного середовища. Небезпека діяльності груп з особливими інтересами у перехідних економіках полягає у тому, що вона веде до, так би мовити, «захоплення держави». Тому мінімізація впливу груп інтересів буде важливим напрямом підвищення темпів соціального забезпечення, а відтак і рівня життя громадян.

Для досягнення соціального розвитку життєво потрібним стає підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Досі основою конкурентних переваг України є традиційні чинники, такі як відносно дешева ресурсна база, низька вартість робочої сили та сприятлива світова кон'юнктура. Однак вичерпність природних ресурсів, посилення конкуренції зі сторони країн, що розвиваються та покладання на обмежений перелік експортної продукції може істотно послабити позиції нашої країни на світових ринках. Тому, нашу думку, майбутній розвиток України повинен ґрунтуватися на використанні науково-технічного потенціалу нашої країни.

Україна, маючи значний науковий потенціал, використовує його недостатньо. Незважаючи на значне фінансування, яке протягом останніх років істотно зросло, вітчизняна наука відіграє ще недостатню роль у визначенні траєкторії економічного зростання національної економіки. Різке заміщення імпортом національної наукомісткої продукції призвело до занепаду багатьох вітчизняних підприємств. Водночас на рівні наукових розробок Україна має значний потенціал, хоч ці розробки часто-густо не реалізують у готовий продукт. Для підвищення ролі науки у забезпеченні економічного зростання необхідною є допомога держави. У цьому плані плідною є ідея створення Національного банку розвитку, основним призначенням якого було б фінансування інноваційних проєктів.

Важливим напрямом підвищення рівня життя в Україні має стати всесторонній розвиток людського капіталу. Підвищення рівня освіти, покращення охорони здоров'я (а відтак і тривалості життя), всебічний розвиток особистості – ось ті ключові напрямки підвищення якості життя населення України, що повинні бути пріоритетом у розробленні програм соціального розвитку.

Для ефективного впливу державної соціальної політики на рівень та якість життя населення України необхідно:

- зосередити увагу на правових, економічних і соціально-психологічних методах державного регулювання рівня та якості життя населення;

- зменшити адміністративний вплив органів державного регулювання на процеси взаємодії між виробничими системами;

- здійснити реорганізацію органів державного регулювання на місцях та переглянути їхні функції, спрямувавши їх на розробку регіональної та реалізацію державної стратегії подолання бідності;

- посилити роботу органів державного регулювання з реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, збереження існуючих і створення нових робочих місць, заохочення роботодавців до підвищення рівня оплати праці та виконання соціальних зобов'язань перед найманими працівниками тощо.

Для підвищення рівня життя населення України доцільним є втілення у реальність наступних заходів соціальної політики. Слід дещо детальніше розглянути кожен запропонований захід, встановити реальний прожитковий мінімум, вдосконалити методіку його визначення, яка має узгоджуватися із соціально-економічними умовами, що змінюються в країні, а також з необхідністю переходу до міжнародних стандартів.

Необхідно довести фактичне споживання продуктів харчування до рівня науково-обґрунтованого раціону, оскільки надмірне споживання певних видів продуктів за явної нестачі інших зумовлює поширення побічних негативних явищ (зайва вага, захворювання, зниження життєвої активності осіб тощо).

Основою реформування систем соціального забезпечення має слугувати реформування останнього, забезпечення населення таким чином, щоб воно не породжувало зрівнялівки і утриманських настроїв під час розподілу та споживання життєвих благ, посилювала мотивацію праці. А також необхідно докорінно переглянути систему пільг та пільговий контингент, оскільки значна кількість населення їх просто не потребує або ними не користується, запровадивши адресну грошову соціальну допомогу.

Спрямування продуктивної зайнятості на подолання бідності потребує створення працездатним верствам населення умов для самостійного розв'язання проблем підвищення власного добробуту, що можливо лише в разі забезпечення продуктивної зайнятості, збалансування попиту і пропозиції на ринку праці, запобігання безробіттю, а також створення умов для розвитку самозайнятості населення та підприємницької ініціативи, поширення вторинної зайнятості працездатного населення. Україні слід поступово наблизити основні соціальні стандарти та гарантії до прожиткового мінімуму європейських країн. Реалізація через забезпечення своєчасних виплат заробітної плати та недопущення виникнення заборгованості з її виплати дозволить максимально зменшити ризики в соціалітиці.

Основною проблемою є легалізація всіх трудових доходів громадян шляхом зменшення оподаткування фонду оплати праці та заміни системи оподаткування доходів громадян на таку, що стимулюватиме їх зростання.

Запровадження системи медичного страхування сприятиме підвищенню якості медичного обслуговування населення.

Спрямування коштів від детінізації економіки на забезпечення пільгового іпотечного кредитування, оскільки одним із критеріїв рівня добробуту є задоволення потреб населення у житлі, при одночасному подоланні корупції на всіх етапах реалізації програм будівництва соціального житла.

Висновки. Ефективна соціальна політика має бути спрямована на забезпечення гідного рівня життя кожної особи. Гідний рівень життя охоплює фізіологічний та соціальний аспекти життя людини. Фізіологічна складова означає матеріальну забезпеченість на рівні стандартів Європейського Союзу, доступ до цінностей культури, гарантованість прав особистої та сімейної безпеки як для тих, хто працює, так і для тих, хто не може працювати. Невід'ємною складовою сучасного розуміння гідного рівня життя особи є соціальна активність людини, яка необхідна для забезпечення її життєдіяльності як частини соціуму. Ефективна соціальна політика, спрямована на забезпечення досягнення відповідного життєвого рівня населення, може бути реалізована лише за умови всебічного врахування системної дії комплексу соціально-економічних чинників як головних для входження України в ЄС.

Література

1. Про прожитковий мінімум : закон України : прийнято ВР України 15.07.1999 № 966-XIV (зі змінами та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 12. – С. 110.
2. Європа – 2020: ЄС розробляє нову економічну стратегію // Євробюлетень. – 2010. – № 3. – С. 6.
3. Звіт з людського розвитку в Україні за 2013 рік // Людський розвиток і європейський вибір України / ПРООН, Україна. – Травень 2014 р. – 124 с.
4. Крюков О. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави / О. І. Крюков // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2010. – № 1 (37). – 464 с.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro prozhytkovyy minimum» (zi zminamy ta dopovnennyamy) // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2008. – № 12. – S. 110.
2. Yevropa – 2020: YeS rozroblyaye novu ekonomichnu stratehiyu // Yevroblyuten'. – 2010. – № 3. – S. 6.
3. Zvit z lyuds'koho rozvytku v Ukraini za 2013 rik // Lyuds'kyu rozvytok i yevropeys'kyu vybir Ukrainy. – PROON, Ukrainyana. – traven' 2014 r. – 124 s.
4. Kryukov O. I. Sotsial'na polityka yak neobkhidna umova funktsionuvannya sotsial'noyi derzhavy / O. I. Kryukov // Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya: zb. nauk. pr. – Kh. : Vyd-vo KharRI NADU “Mahistr”, 2010. – № 1 (37). – 464 s.

Надійшла 11.09.2014; рецензент: д. е. н. Хрущ Н. А.